

W trosce o dobro współczesnego dziecka

Wybrane zagadnienia

Praca zbiorowa pod redakcją
Anny Błasiak i Ewy Dybowskiej

AKADEMIA IGNATIANUM
WYDAWNICTWO WAM
KRAKÓW 2014

Wstęp

Dziecko to zagadka od Boga nam dana
Od innych do rozwiązania trudniejsza
I tylko miłość rozwiązać ją zdolna (...)

J.W. Goethe

Tematyka przedkładanej publikacji koncentruje się wokół zagadnień związanych z dzieckiem, będącym podmiotem oddziaływań edukacyjnych i ważnym elementem systemu rodzinnego. Podejmuje także zagadnienia związane z sytuacją dziecka we współczesnym świecie, który zmienia się w istotny sposób pod wpływem procesów globalnych. Zmiany te, dokonujące się zarówno w wymiarze jednostkowym, jak i całych społeczeństw, powodują przewartościowanie dotychczasowych postaw, wzorów życia i zachowań oraz systemów wartości.

Konsekwencją postępującego rozwoju cywilizacyjnego jest indywidualizm człowieka XXI wieku, który skupiając się na sobie i swoim rozwoju, realizuje tylko własne plany i potrzeby, zatracając potrzebę wspólnotowości, negując także tradycyjne wartości. Pomija on lub zapomina o bardzo podstawowych kwestiach, wśród których jest prawda o dziecku, które od poczęcia jest rzeczywistym człowiekiem (nie jego miniaturą), osobą o nienaruszalnej godności, wartości i podmiotowości prawnej, będącą na początku swojego wzrostu i rozwoju. Dziecko jest istotą niewystarczającą, bo kruchą, bezsilną i niepewną egzystencjalnie, dlatego skazaną na wrażliwość i zobowiązanie innych. Dziecko jest też człowiekiem

obietnicy, możliwości i nadziei, stąd jest wyzwaniem dla wychowawców, pośród których rodzice są pierwszymi, by zapewnić mu warunki i środki konieczne do wzrastania w człowieczeństwie¹.

„Dzieciństwo jest rzeczywistością, która ma swoje własne znaczenie. Nie jest tylko jak gdyby stopniem wstępnym, ale jest pełnowartościowym stadium ludzkiej egzystencji z własną wartością. Człowiek aktualizuje już jako dziecko swoje własne, sobie właściwe i na swój sposób wartościowe postacie życia i poprzez te postacie życia ludzkiego spotyka on świat na swój własny sposób, i to w sposób na tym etapie doskonały”².

We wczesnym dzieciństwie dokonuje się kształtowanie zrębów osobowości człowieka. Dzieciństwo ma swoje znaczenie dla „bycia” człowiekiem dlatego, że w nim dziecko uczy się określonych sposobów zachowania, zaufania do siebie i innych, otwartości, odróżniania dobra od zła.

Z powyżej wskazanych względów najmłodsze pokolenie zawsze będzie stanowiło przedmiot troski starszego pokolenia. Doświadczenia poprzedniego wieku, który dumnie został nazwany „stuleciem dziecka”, ukazują potrzebę pytań o dziecko i jego dobro w ponowoczesnej rzeczywistości. Droga ku dziecku okazuje się być wciąż drogą niełatwą. Świadczą o tym codzienne głosy mediów, informujące o trudnej sytuacji dzieci, wynikające z zaniedbań i niedojrzałości dorosłych, czy wręcz wrogości i niechęci wobec dziecka oraz niewłaściwego postępowania tych, którzy powołali je do życia i są ich opiekunami.

Współczesne najmłodsze pokolenie nie urodziło się gorsze niż poprzednie, ale przyszło mu egzystować w obiektywnie trudniej-

---

¹ Por. A. Świerczek, „Niewystarczalność” człowieka a wychowanie. Rola rodziny w kształtowaniu człowieczeństwa, w: *Rodzina w kontekście współczesnych problemów wychowania*, red. B. Muchacka, Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków 2008, s. 265.

² J. Wilk, *Wobec pytania: Kim jest dziecko?*, www.cywilizacja.ien.pl/?id=467, dostęp dn. 30.09.2014; por także. J. Wilk, *Pedagogika rodziny – zagadnienia wybrane*, Wydawnictwo Poligrafia Salezjańska, Lublin 2002, s. 118-119; *W służbie dziecku*, red. J. Wilk, t. 1: *Stulecie dziecka – blaski i cienie*, Lublin 2003, s. 41.

szych warunkach. Bowiem, jak wskazują badacze, dzieci XXI wieku otrzymują w nadmiarze to, co im szkodzi i jest destrukcyjne, a nie otrzymują w wystarczającym stopniu tego, co jest im potrzebne do zdrowego rozwoju, właściwego kształcenia i wychowania. Podejścia do opieki i edukacji dziecka są zmienne i zależne od wielu czynników. Kolejne pokolenia wypracowują nowe normy i zasady w tym zakresie, które powinny być zgodne z tym, co zostało wyraźnie podkreślone w 1924 roku w *Deklaracji Praw Dziecka*, że „ludzkość powinna dać dziecku to, co najlepsze”. Czy tak się dzieje?

Dzisiaj pojawiają się niepokojące głosy, że dzieci XXI wieku są nieszczęśliwe i pełne lęku, ponieważ od poczęcia są nieustannie stymulowane i nadzorowane. Dokonuje się to w imię dobra dzieci rozumianego jako posiadanie wszystkiego, co najlepsze i aby same były najlepsze we wszystkim. Z tego powodu wymaga się od nich coraz więcej. C. Honore³ współczesność określa mianem „epoki dziecka zarządzanego”, dziecka, które dźwiga ciężar rodzicielskich oczekiwań i aspiracji. Stąd konieczna jest zmiana myślenia o dziecku i jego przyszłości.

Dokonujące się przemiany o charakterze społeczno-kulturowym, ekonomicznym, politycznym i technologicznym w zasadniczy sposób wpływają na los najmłodszych oraz jakość ich dzieciństwa. Przy czym nowa rzeczywistość zawsze budzi niepokój, ale także rodzi nadzieję i wyzwania. Jest to uzasadnione, bo z jednej strony niesie ona wiele zagrożeń i niebezpieczeństw, co powoduje, że współczesne dzieciństwo pełne jest gniewu i złości, przeciążenia i niestabilności, a przede wszystkim samotności dziecka. Z drugiej zaś strony te przemiany stanowią szansę na rozwój i edukację lepszej jakości. Wiele w tym zakresie zależy od ludzi dorosłych, którzy w trosce o dziecko podejmą odpowiednie działania ukierunkowane na jego dobro.

Pojęcie „dobra dziecka” jest złożone i niedookreślone, ze względu na funkcję, jaką spełnia. Przy czym zasada dobra dzie-

---

³ Por. C. Honore, *Pod presją. Dajmy dzieciom święty spokój*, Wydawnictwo Drzewo Babel, Warszawa 2011.

cka, będąca jednocześnie wyznacznikiem władzy rodzicielskiej, jest zasadą ustrojową, mającą swoje źródło w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Podstawowym zadaniem postawionym przed światem ludzi dorosłych, które z niej wynika, jest zapewnienie ochrony praw dziecka⁴. W rozumieniu przepisów prawa rodzinnego dobro dziecka oznacza „kompleks wartości o charakterze niematerialnym i materialnym niezbędnych do zapewnienia prawidłowego rozwoju fizycznego i duchowego dziecka oraz należytego przygotowania go do pracy odpowiednio do jego uzdolnień, przy czym wartości te są zdeterminowane przez wiele różnorodnych czynników, (...)”⁵, wśród których ważną rolę odgrywa rodzina, kształtująca dzieciństwo, jego treść i charakter. Dziecko istnieje i jest kształtowane w relacji z dorosłym, głównie z rodzicem, którego działania opiekuńczo-wychowawcze powinny być motywowane dobrem dziecka i winny być przejawem troski o niego. Tym bardziej dzisiaj, bo dynamiczne przemiany dokonujące się pod wpływem trendów ponowoczesności przyczyniają się do zmian w funkcjonowaniu współczesnej rodziny i pozycji dziecka w tym środowisku. Co więcej, współcześnie pogarsza się kondycja rodziny, a to ujemnie wpływa na los i poczucie szczęścia poszczególnych jednostek, w tym przede wszystkim dziecka. Źródłem trudnej sytuacji, w której znalazło się najmłodsze pokolenie, jest rozpad rodziny, czy zanik rodziny wielopokoleniowej, jak również brak umiejętności wychowawczych rodziców. Ponadto życie codzienne współczesnej rodziny cechuje się chaosem, brakiem czasu, nadmiernymi wymaganiami stawianymi dzieciom, konsumpcjonizmem. Do tego dochodzi negatywny wpływ mediów oraz powszechny relatywizm moralny. Dlatego potrzebna jest ciągle naukowa refleksja i dyskusja, uwzględniająca współczesne przemiany życia rodzinnego i ich uwarunkowania, nad nowymi kierunkami i formami pomocy rodzinie i dziecku, realizowanymi

---

⁴ Por. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 roku, art. 72 ust. 1-2.

⁵ W. Stojanowska, *Władza rodzicielska*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1988, s. 7.

przez wychowawców i nauczycieli, pracowników socjalnych i asystentów rodziny. Współczesne dziecko, bardziej niż kiedykolwiek wcześniej, potrzebuje wiarygodnych przewodników z autorytetem, którzy poprowadzą je we właściwym kierunku – do pełni człowieczeństwa.

Prezentowana czytelnikowi publikacja stanowi efekt pracy naukowej pracowników ośrodka akademickiego Akademii Ignatianum w Krakowie. Zawiera opracowania o charakterze empirycznym i teoretycznym.

W pierwszym artykule *Dziecko i jego wartość we współczesnym świecie* A. Błasiak ukazuje historyczny obraz dziecka i dzieciństwa, by na tym tle nakreślić aktualną sytuację najmłodszego pokolenia w rzeczywistości XXI wieku, która często nie jest optymistyczna. W swoim doświadczeniu życia dziecko często pozostaje samotne albo staje się tylko emblematem rodzicielskiego trudu. Diagnoza współczesnych tendencji i zmian w życiu dziecka, staje się dla Autorki punktem wyjścia, dla wskazania możliwych do realizacji działań pedagogicznych ukierunkowanych na dziecko i jego dobro.

Globalizacja jest procesem, który trzeba traktować jako wyzwanie dla edukacji, bo niesie ze sobą wiele pozytywnych i negatywnych aspektów. Jednym z ważnych zadań, jakie zostaje postawione przed współczesną edukacją jest wsparcie rodziców w procesie wychowania najmłodszego pokolenia oparte na współpracy i współdziałaniu dla dobra dziecka. Nie ulega wątpliwości, że dorośli – rodzic, nauczyciel, wychowawca staje się dla dziecka przekazicielem wartości, wiedzy i przekonań na temat otaczającej go rzeczywistości. Zatem istotna w procesie wychowania i towarzyszenia w rozwoju staje się komunikacja międzyosobowa, która jest niezbędna do tworzenia relacji i więzi. To wymaga czasu i zaangażowania, a na wynik trzeba cierpliwie czekać. Nie są to zjawiska popularne we współczesnym świecie. Dlatego troski w tym zakresie zdaje się domagać współczesne dziecko. Dzisiejsza edukacja powinna uwzględniać powyższe aspekty, przygotowując dziecko do tego, by „uczyć się, aby wiedzieć, działać i żyć wspólnie”. Te kwestie stanowią główny nurt dociekań naukowych

B. Surmy w artykule zatytułowanym *Edukacja dziecka w zglobalizowanym świecie jako proces wspierania rodziny*.

Życie człowieka dokonuje się w obrębie różnych kontekstów społecznych. Dzięki interakcjom z innymi zdobywa on doświadczenie, które pozwala mu na kształtowanie osobowości i budowanie własnego światopoglądu. K. Szewczuk w swoim artykule *Szkoła terenem intensywnej socjalizacji dziecka w młodszym wieku szkolnym* skupia się na procesie socjalizacji dokonującym się w środowisku szkolnym, ze szczególnym uwzględnieniem klasy szkolnej, oraz na jego elementach składowych. Wskazuje na rolę nauczyciela oraz środowiska rówieśniczego w tym zakresie. W trosce o dobro współczesnego dziecka Autorka przedstawia wybrane kierunki pracy nauczycieli w klasach I-III, które mogą wspomagać proces socjalizacji najmłodszych.

Celem kolejnego artykułu autorstwa M. Babika *Edukacja seksualna dzieci w teorii i praktyce na początku XX i XXI wieku. Studium porównawcze wybranych aspektów* jest zestawienie podstawowych zagadnień współczesnego dyskursu pedagogicznego dotyczącego wychowania seksualnego dzieci z propozycjami edukacyjnymi pedagogów początku XX w., by na tym tle zaprezentować współczesne podejście do problematyki wychowania seksualnego dzieci.

Współcześnie coraz częściej występującym zjawiskiem wśród dzieci jest zespół FAS, którego przyczyną jest spożywanie alkoholu przez matkę w czasie ciąży, a powoduje on u dzieci istotne zmiany w rozwoju umysłowym i fizycznym. Artykuł M. Chrost i M. Mamcarczyk *Dziecko z zespołem FAS w praktyce edukacyjnej* wpisuje się w nurt analiz naukowych dotyczących wskazanego zaburzenia. Autorki analizują skomplikowaną sytuację edukacyjną dziecka z zespołem FAS i wskazują na ważną rolę wychowawców, którzy muszą posiadać odpowiednią wiedzę, aby dostosować plan pracy do potrzeb dzieci z zespołem FAS i ułatwić im pokonywanie problemów edukacyjnych.

Przemiany ekonomiczno-społeczne warunkujące procesy globalizacji w ponowoczesnym świecie wymagają przededefiniowania roli dziecka i podstawowych zadań dzieciństwa. Nie znaczy to

jednak, że należy dzieciństwo podporządkować dorosłym, ich postrzeganiu świata. Należy dostrzec, że współcześnie dziecko pozostaje pod dużym wpływem, nie tylko rodziny, ale także innych środowisk wychowawczych, wśród których ważną rolę odgrywa internet czy media elektroniczne, które stają się nieodłącznym towarzyszem współczesnego dziecka. Współcześnie media, a zwłaszcza internet, przeniknęły do codziennego życia człowieka. Artykuł *Obraz dzieciństwa w dyskursie internetowym* Irminy Rostek stanowi próbę pokazania współwystępujących w dyskursie internetowym początku XXI wieku – obrazów współczesnego dziecka: jako zabawki, zadania i ofiary, które tworzą polifoniczną panoramę współczesnego dzieciństwa. Tę aktualną perspektywę autorka odnosi do ewolucji obrazu dzieciństwa historycznego pokazaną w publikacji P. Ariès.

Przemiany technologiczne, pojawiające się możliwości korzystania z mediów cyfrowych i zasobów zgromadzonych w Internecie, pociągają za sobą zmiany dokonujące się w sferze społecznej i kulturowej. Dzisiejsze dziecko doświadcza tych przemian i jest ich uczestnikiem. Irena Pulak w artykule *E-generacja w rodzinie i szkole* dokonuje charakterystyki młodego pokolenia dzieci i młodzieży, które dorasta już w cyfrowym świecie, a świat ten niesie ze sobą liczne implikacje także dla prawidłowego funkcjonowania rodziny i systemu oświatowego, które należy uwzględniać w działaniach pedagogicznych podejmowanych w trosce o dobro dziecka.

*Anna Błasiak
Ewa Dybowska*